

K SÉMANTICKO-SYNTAKTICKÉMU TYPU СЕГОДНЯ ПРЕКРАСНАЯ ПОГОДА

Juraj Paňko

V tomto príspevku uvedieme niektoré názory na chápanie a interpretovanie uvedenej a podobných jemu typov a zaujeme k nim vlastné stanovisko.

Je. M. Galkinová-Fedoruková a kol. (1958, s. 42) píše, že "в функции присвязочного члена употребляется только полная форма также от таких прилагательных, которые способны употребляться в качестве определения без изменения содержания фразы (Погода была ясная и Была ясная погода)". Zastávame názor, že pri neutrálnej oznamovacej intonácii, resp. aktualizácii adjektiva sú obidve konštrukcie vo svojej realizácii sémanticky a gramaticky obdobné. Ťažko verifikovať tieto konštrukcie morfológickými prostriedkami, t.j. substituovaním menného tvaru adjektiva alebo tvaru inštrumentálu nakoľko v danej konfigurácii menný tvar adjektiva je nežiadúci v roli menného komponentu alebo atribútu (Погода была ясна alebo Была ясна погода) a hlavne preto, že tento všeobecný výraz *погода* obligátne vyžaduje vyjadrenie aktuálneho stavu trvalého zloženým tvarom adjektiva. Z tohto dôvodu oponovať tézou uvedenou Galkinovou-Fedorukovou je pre konkrétny typ neadekvátne.

Ak vychádzame zo sémanticko-syntaktického aspektu, to zistujeme, že v konštrukciách typu *Погода была ясная//Была ясная погода* sa predikuje (nezávisle od slovosledu) atmosferický stav, ktorý sa sémanticky vyrovnáva ich derivovanej jednočlennej vete *Было ясно* (pri situovaní o počasi). Rovnaký derivát prvých dvoch synonymných štruktúr potvrdzuje ich sémanticko-syntaktickú dvojčlennosť.

R. Zimek (1963, s. 58) k slovesu *быть* uvádza sponové stáť v konfigurácii *В августе стояла прекрасная погода*. Výraz *стоять* má tu sponový charakter dvojčlennej vety.

S. I. Kokorinová (1982, s. 67 a 69) o type *Сегодня прекрасная погода* sa vyjadruje nasledovne: "в данном случае определение оказывается необходимым компонентом структурной схемы, поскольку без него сумествительное не может занять позицию предиката, стать предикатом". Sponové sloveso môže v danej pozícii mať rozličnú pozíciu. Kokorinová zaraďuje túto štruktúru pod jeden typ stavových jednočlenných viet typu *Мороз, Ночь*. S interpretáciou autorky možno súhlasiť v tom zmysle, že sú stavové, ale ich predikáty sú významovo odlišné - stav atmosferický a vyjadrenie časového úseku, takže zo sémantického aspektu nie je ten-istý typ (formálne áno: 0 + N nom).

I. P. Raspopov (1973, s. 119-120 a 122-123) vety typu *День был морозный, День морозный* považuje za dvojčlenné s men-

ným prisudkom. K tomuto typu niet námietok. Na druhej strane konštrukciu *Был морозный день, Морозный день* považuje I. P. Raspopov za nominatívnu. Podľa neho komponent *морозный* je atribútom. Podľa nás medzi adjektívom a substantívom možno vidieť nulovú sponu (*Морозный 0 день*). Okrem toho v obidvoch prípadoch je tu obsahové ťažisko nie na výraze *день*, ale *морозный*.

Takéto a podobné konštrukcie vyvolávajú u nás námietky najmä vtedy, ak vychádzame zo sémanticko-syntaktického pohľadu.

Pristupujeme k analýze našej pôvodne zameranej konštrukcii.

Štruktúry so slovosledom (1) *Сегодня погода была прекрасная* a (2) *Сегодня была прекрасная погода* sa rovnako obidve derivujú do jednočlennej konštrukcie v podobe *Сегодня было прекрасно*. Typu (1) a (2) nemajú alternatívnu deriváciu v jednočlennej vete, preto v danom type subjekt (sémantický a gramatický) a predikát považujeme za totožný. Konštrukciou *Была прекрасна погода* bez cirkumstantívu (alebo bez uvádzajúcej situácie v kontexte) nezodpovedá derivát *Было прекрасно* (*красиво*), pretože konfigurácia samotná vyjadruje čosi neurčité, je neúplná, vyžaduje sa tu určitá situácia, kontext, t. j. chýba komponent, ktorému sa pripisuje akýsi stav. Na druhej strane máme konštrukcie typu *Сегодня была ветреная погода*, kde pri ich derivovaní do podoby *Сегодня было ветрено//Сегодня был ветер* ide o vyjadrenie atmosferického stavu aj bez cirkumstantívu; hlavne v takých konštrukciách, v ktorých sa vyjadruje konkrétny stav.

Spojenie *Была погода* nevyjadruje stav atmosferický¹ tak, ako napr.: *Был вечер, мороз, холод* a pod.; totiž daný typ sa nevyskytuje s oznamovacou intonáciou. Je typický a okrajový aj pre hovorovú reč, má svoje uplatnenie v expresívnych vyjadreniach, ako: *Вот тебе и погода!* V zvolaciach vetách uvedený typ má význam toho, že sme niečo očakávali, t. j. má zmysel protikladný očakávanému.

Konštrukcia typu *Была прекрасная (солнечная) погода* môže sa derivovať do jednočlennej konštrukcie *Было прекрасно (солнечно)*.

a) s obligátnym udaním situácie, t. j. s aplikáciou cirkumstantívu (*сегодня, вчера* a pod.) na vyjadrenie atmosferického stavu, alebo na prisudzovanie celkom odlišného stavu niekomu/niečomu všeobecného (abstraktného) významu. Napr.: *Все это было прекрасно; От него это было некрасиво* s významom kvalifikácie charakterizácie,

b) bez udania situácie (s fakultatívnym komponentom) na vyjadrenie atmosferického stavu, ak tá abstraktná situácia vyplýva z predchádzajúcej výpovede alebo ak sa predikuje konkrétna atmosferická situácia. Porov. konštrukcie: *Была солнечная погода//Было солнечно; Была холодная погода//Было холодно//Был холод, Какой сегодня холод!* (v slovenčine zodpovedá *Ако же dnes zima!*) s tyrom *Была теплая погода//Было тепло//Потеплею*. Konštrukcia *Было тепло* podľa situácie môže vyjadrovať rôzne stavy: atmosferický s explicitne vyjadreným

komponentom (*На дворе было тепло*), fyzický (*Мне было тепло*), obmedzený priestorový stav (*В комнате было тепло*) a v metaforickom použití (*В моей комнате всегда тепло*. Ušakov; *В нашем доме всегда было тепло*) vo význame bola dobrá pohoda, pokoj v rodine (podobne ako v type *На душе тепло (радостно)*²).

Porovnajme ešte významy tyrov *Была теплая погода* s jej derivátom *Было тепло* (o počasí) a *Был теплый вечер*. Poslednú konštrukciu nemôžeme derivovať bez udania situácie do typu *Было тепло*, lebo nevystihuje zmysel základnej konfigurácie, t. j. stav časový (*Был вечер*), lebo vyjadruje (predikuje) základný význam atmosferického stavu, ktorá sa môže realizovať len v deriváte *Вечером было тепло*. Významové ťažisko je v komponente *теплый* ako aj v jej synonymnej *Вечером было тепло*//*Вечером потеплело*//*Потеплело вечером*. Teda jej derivát je synonymný s primárnou konštrukciou *Вечер был теплый*. Tu vidíme iný typ *Был вечер* v porovnaní s *Был теплый вечер*//*Вечер был теплый*. Zo sémantického aspektu konfigurácia *Был вечер* vyjadruje časový úsek, a konfigurácia *Был теплый вечер*//*Теплый был вечер* vyjadruje stav atmosferický s temporálnym výrazom, ktorého nositeľom je sémantický subjekt.

Obdobne hodnotíme aj typ *Был морозный день*//*Морозный был день* a ich derivovaný typ *Днем было морозно*//*Морозно было днем*//*Днем морозило*.

Z konštatovaného sa zisťuje, že vidíme rozdiel medzi konštrukciami typu *Был день*, *Был вечер* a typom *Был морозный день*//*День был морозный*, *Был теплый вечер*//*Вечер был теплый* a pod., t. j. rozdiel sémantický a gramatický. Tu sa rozchádzame v interpretácii uvedených a iných lingvistov.

Z vysloveného plynie nasledujúci záver: typ *Сегодня была прекрасная погода* i *Сегодня погода была прекрасная* sa obidve synonymné konštrukcie parafrázujú do rovnakej synonymnej nesobnej, a potom platí, že v deriváte *Сегодня было прекрасно* sémantický subjekt je implicitne vyjadrený, pretože tu ide reč o počasí, čo je dôkazom toho, že je výsledkom primárnej konštrukcie, ktorá bola témou nášho skúmania ako aj to, že frázo-vý prízvuk je vždy v podobných konštrukciách na menšom komponente.

Z analyzovanej problematiky vyplýva, že pozíciu sponového slovesa, resp. nominativu substantiva v uvádzaných konštrukciách nepovažujeme za kritérium rozdielnej syntaktickej kvalifikácie komponentov³, ale rozhodujúcu rolu má tu charakterizujúci komponent, t. j. jeho sémantická stránka pred formálnou.

POZNÁMKY:

- ¹ Vid' R. MRÁZEK 1990, s. 51, kde predpokladá aj iné situácie v konštrukcii Dnes máme pěkně.
- ² Vid' S. Ja. JERMOLENKO 1982, s. 20 n. Metaforický význam slovesa iného typu porov. u R. MRÁZKA 1956, s. 25.
- ³ I. P. RASPOPOV 1973, s. 123 nepovažuje za rozhodujúce kritérium slovosled, ale prítomnosť/nepřítomnosť medzi slovo-
tvarmi (slovoformami) spojovacieho článku aj v nulovej po-
dobe.

LITERATÚRA:

- ГАЛКИНА-ФЕДУРУК, Е. М.: Современный русский язык. Синтаксис. Москва 1958.
- ЕРМОЛЕНКО, С. Я.: Синтаксис и стилистична семантика. Київ 1982.
- КОКОРИНА, С. И.: Проблемы описания грамматики русского языка как иностранного. Москва 1982.
- MRÁZEK, R.: K jednočlenným větám slovesným. In: Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české I, Praha 1956, s. 7-79.
- MRÁZEK, R.: Сравнительный синтаксис славянских литературных языков. Врно 1990.
- РАСПОПОВ, И. П.: Очерки по теории синтаксиса. Воронеж 1973.
- ZIMEK, R.: Problematika spony v ruštině v porovnání s češtinou. Praha 1963.